E. Uhlenbeck

Verdubbelingsprocédés bij het Javaanse werkwoord

In: Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde 110 (1954), no: 4, Leiden, 369-387

This PDF-file was downloaded from <http://www.kitlv-journals.nl>

VERDUBBELINGSPROCÉDÉ'S BIJ HET JAVAANSE WERKWOORD

1. *Inleiding.*

Zuiverder inzicht in de feitelijke samenhang wordt in de wetenschap vaak met een verlies aan eenvoud in de beschouwing betaald. Zo bleken de verdubbelingsverschijnselen in het Javaans, vroeger meestal op grond van een uitsluitend formeel criterium ¹⁾ onder één noemer gebracht, bij nader onderzoek een samenstel van betrekkelijk heterogene feiten te vormen, behorend tot verschillende niveau's. Als men de zo geheel anders geaarde herhaling van een zelfde woord buiten beschouwing laat, dan dient men namelijk in het Javaans — en men mag verwachten ook wel in verschillende andere Indonesische talen — te onderscheiden tussen lexicale, morfologische, morfonologisch-compensatorische en syntactische verdubbeling ²⁾.

¹⁾ Waartoe een zuiver formele behandeling leidt, laat geen andere studie beter zien dan die van Lopez, die een naar het lijkt volledige opsomming geeft van de verdubbelingsverschijnselen in het Tagalog. (Cecilio Lopez, *Reduplication in Tagalog*, Bijdragen 106, 2 (1950) p. 151-311). Het materiaal door Lopez bijeengebracht vraagt dringend om een linguistische bewerking; in de huidige vorm is zijn verhandeling een ongeordende massa feiten van vaak zeer uiteenlopende aard. Het artikel van Blake (Frank R. Blake, *Reduplication in Tagalog*, *American Journal of Philology*, 38 (1917) p. 425-431), over reduplicatie in dezelfde taal, is in al zijn korthed linguistisch meer te waarderen dan het werk van Lopez.

De studie van Verheyen over verdubbelingsverschijnselen in het Manggarais (J. Verheyen S.V.D., *Woordherhaling in het Manggarais*, Tijdschrift voor Indische Taal-, Land- en Volkenkunde, 82 (1948) p. 258-301) bevat veel interessante gegevens en juiste observaties; de linguistische bewerking schiet door een te weinig ontwikkelde techniek om met informanten te werken te kort, terwijl er ook algemeen - linguistische bezwaren tegen aangevoerd kunnen worden. Wat het Javaans betreft, is Kiliaan in zijn spraakkunst nog het uitvoerigst. Daar zijn praktische kennis van het Javaans groot was, heeft hij bepaalde distincties wel juist aangevoeld; zijn „verklaringen” echter raken, zoals meestal, kant noch wal. De studie van Berg over het Javaanse werkwoord, schenkt aan verdubbelingsverschijnselen vrijwel geen aandacht (C. C. Berg, *Bijdrage tot de kennis der Javaanse werkwoordsvormen*, Bijdragen 95 (1937) zie p. 116-118). Zijn indeling in typen en klassen is kunstmatig.

²⁾ E. M. Uhlenbeck, *Woordverdubbeling in het Javaans*, Bijdragen 109 (1953) p. 52-61.

Onderscheiding, zo heeft men hier onmiddellijk op te laten volgen, is allerm minst identiek met volkomen scheiding. Nadat men de verdubbelingsverschijnselen toegewezen heeft aan verschillende sectoren van de taal en daarmee een eerste stap gezet heeft op de weg naar beter begrip van dit belangrijke feitencomplex, heeft men vervolgens aandacht te schenken aan de onderlinge beïnvloeding tussen de feiten van verschillende niveau. Men denke hierbij aan het zo voor de hand liggende gegeven van de relatie tussen de lexicale en morfologische verdubbelingen ³⁾.

Na de globale afbakening der verschijnselen en ook na de daarop noodzakelijk volgende vaststelling van de omvang der onderlinge beïnvloeding, blijft er althans voor de morfologische procédé's van verdubbeling nog veel over, dat om nadere analyse vraagt. In ons geciteerde artikel was deze analyse nog nauwelijks begonnen. Zij had zich beperkt tot de opmerking, dat naar de woordsoort waartoe het monomorfematische uitgangspunt der verdubbeling behoort, een zestal gevallen moeten worden onderscheiden. Door deze enkele aanduiding komt nog geenszins de betrekkelijk grote ingewikkeldheid der verschijnselen tot zijn recht, die ook resteert, indien de bovengenoemde onderscheidingen worden ingevoerd. Hierdoor geeft onze vroegere beschouwing een indruk van een grotere eenvoud dan de feiten toelaten, en zij vertoont daarom een tekort, dat wij willen trachten hier op te heffen of althans te verminderen. Wij zullen dit niet doen door alle morfologische verdubbelingsprocédé's te bespreken. Wij beperken ons tot diegenen, welke zich voordoen bij het werkwoord. Daarbij ondervinden wij evenwel een moeilijkheid. Deelt men de opvatting, dat ieder morfologisch procédé deel uitmaakt van een groter geheel van categorieën, dat men met de naam van woordsoort kan aanduiden, en aanvaardt men de conclusie, dat ieder morfologisch procédé eerst in de beschrijving in zijn volle bepaaldheid tot zijn recht komt, indien het geplaatst wordt in het kader van de systematiek, waartoe het behoort, dan sleept bespreking van een enkel procédé de behandeling van de anderen met zich mede. Voor ons onderwerp zou dat betekenen behandeling van al de categorieën, die tezamen de woordsoort van het Javaanse werkwoord vormen. Deze behandeling is echter binnen het bestek van een tijdschriftartikel niet uitvoerbaar, daar men bij de beschrijving niet kan steunen op een zelfs maar in grote lijnen bevredigende beschrijving van de systematiek van het Javaanse werkwoord. Niet alleen is de empirische basis, waarop

³⁾ E. M. Uhlenbeck, o.c. p. 53-54.

de bestaande beschrijvingen berusten, geheel onvoldoende, waardoor vermelding van veel feitenmateriaal nodig is, maar ook zou een nieuwe behandeling moeten afrekenen met bepaalde schijnproblemen (als bijv. die betrekking hebben op de onderscheiding tussen actieve en passieve vormen en tussen transitieve en intransitieve verba), voordat de weg gebaad zou zijn voor een meer adequate beschrijving.

Wij zullen ons daarom hebben te beperken en zullen slechts zoveel van de systematiek van het werkwoord vermelden — en dat nog vaak zonder in de gelegenheid te zijn uitvoerig bewijsmateriaal aan te voeren —, als bepaald onontbeerlijk is voor een juist begrip der verbale verdubbelingsprocédé's. Terwille van de overzichtelijkheid zullen wij daarbij gebruik maken van paradigmata, opgesteld in diagramvorm.

2. De verbale verdubbelingsprocédé's.

Dat verdubbeling bij het werkwoord in het moderne standaard-Javaans, ook in de schrijftaal een frequent verschijnsel is, kan een ieder vaststellen, die de moeite neemt om enige moderne Volkslectuuruitgaven of een aantal nummers van het vooroorlogse Javaanse periodiek *Kedjawan* door te lezen. Onder de vele gevallen, die men zo verzamelen kan en die men in samenwerking met informanten schier ad libitum vermeerderen kan, wordt een zeer belangrijke plaats ingenomen door de verdubbelingen, die door de volgende twee procédé's gevormd worden; en wel in de eerste plaats de verdubbelingen gebouwd op een met een nasaal beginnende suffixloze vorm, zo bijv. op basis van *ñěluq*; van verre iemand roepen: *ñěluq-ñěluq*, en in de tweede plaats de verdubbelingen, die naast de vormen van het type *ñěluq-ñěluq* staan en die zich formeel kenmerken door de afwezigheid van een initiële nasaal: *cěluq-cěluq*. Van deze laatste vormen mag men niet zeggen, dat zij gevormd zijn op basis van een enkelvoudig niet genasaleerd uitgangspunt; dit komt nl. als woord niet voor. Zo komt naast *cěluq-cěluq*, *cěluq* als woord niet voor. Naast deze beide verdubbelingen staan dan nog regelmatig de twee verdubbelingen met zgn. klankvariatie, resp. *ñělaq-ñěluq* en *cělaq-cěluq*, zodat men het volgende diagram kan opstellen.

DIAGRAM I.

De vorm van dit diagram wordt bepaald door de omstandigheid, dat er verticaal en horizontaal gelijke verhoudingen bestaan tussen de verdubbelde vormen, m.a.w. *cěluq-cěluq* staat tot *ñěluq-ñěluq* als *cělaq-cěluq* staat tot *ñělaq-ñěluq*, en *cěluq-cěluq* staat tot *cělaq-cěluq* als *ñěluq-ñěluq* staat tot *ñělaq-ñěluq*.

De vorm *ñěluq*, die in direct contrast staat tot de vormen *taqñěluq*, *dicěluq*, *ñěluqi*, *ñěluqake*, *ñěluq-ñěluq* en *ñěluqa*, kan men aanduiden als de neutrale verbale vorm, waarbij de handeling gezien wordt vanuit de agens (het contrast met *dicěluq*), de handeling neutraal is zowel ten opzichte van herhaling, diversiteit en intensiteit (het contrast met *ñěluqi* en *ñěluq-ñěluq*) als van directheid (het contrast met *ñěluqake*) als van intentionaliteit (het contrast met *taqñěluq*), als ten opzichte van „irrealiteit” (het contrast met *ñěluqa*). De vorm *ñěluq* betekent: iemand roepen (meestal van verre), om hem bij zich te laten komen, bijv. *olehe iděr-iděr mrana-mrana ora ana siñ ñěluq*, hij ventte overal, maar er was niemand, die (hem) riep.

De vorm *ñěluq-ñěluq* betekent hier tegenover: iemand roepen bij herhaling, iemand steeds, alsmaar roepen, of iemand met kracht, intensiteit roepen, dan wel iemand trachten te roepen; bijvoorbeeld: *Karta ñěluq-ñěluq woñ adol saoto ñanti gěroq, ora diruñu*, Karta trachtte de saoto-verkoper te roepen, zo zeer zelfs dat hij er schor van werd, maar hij hoorde hem niet, of: *Karta riep herhaaldelijk de saoto-verkoper*, enz. Of het iteratieve, intensieve, duratieve of conatieve⁴⁾ facet der categoriale betekenis in een bepaald geval aanwezig is, hangt af van de lexicale betekenis van het verdubbelde woord en van de kontekst. Zo is bijv. in de zin *kae ana woñ ñěluq-ñěluq jěñěñmu, eñgal paranana!*, daarginds is iemand die telkens je naam roept, ga gauw naar hem toe! het conatieve facet niet geactueerd, maar wel het iteratieve. Opmerking verdient voorts, dat de valentie van deze verdubbeling geheel gelijk is aan die van de enkelvoudige vorm. In de twee gegeven zinnen kan *ñěluq-ñěluq* zeer goed vervangen worden door *ñěluq*; de zinnen die dan ontstaan, zijn geheel correct.

De vorm *ñělaq-ñěluq*, de vorm met klankvariatie, had eveneens zeer goed in bovengenoemde zinnen kunnen voorkomen; de betekenis van deze vorm kan aangeduid worden met de term affectieve herhaling met diversiteit; vaak klinkt er een gevoel van ergernis of pathos⁵⁾ in door, bijv. *aku ñělaq-ñěluq woñ adol saoto, ñanti gěroq, měksa ora diruñu*,

⁴⁾ Ook gesignaleerd door Gonda (J. Gonda, The functions of word duplication in Indonesian languages, *Lingua* II, 2 (1950) p. 177).

⁵⁾ Een gelukkige term m.i., afkomstig van Verheyen, o.c. p. 273.

wat men zou kunnen weergeven met: Ik zat notabene die saoto-verkoper te roepen tot ik er schor van werd, maar hij hoorde het maar niet. Deze eveneens volledig productieve formatie komt voornamelijk in de spreektaal frequent voor. De teksten die ze veelvuldig bevatten, zijn alleen die, welke over het dagelijkse leven handelen en gewone gesprekken, waarin men aan zijn emoties wat vrijer uiting geeft, weergeven. Talrijk zijn ze daardoor behalve in een werk als de *Sĕrat Tjĕntĭni*, bijv. in kinderboeken en in de bekende dialogen tussen Pétruk, Garèng en Semar, die gedurende een aantal jaren in het tijdschrift *Kedjawèn* zijn verschenen.

De niet genasaleerde vorm *cĕluq-cĕluq* onderscheidt zich van de vorm *ñĕluq-ñĕluq* door de aanwezigheid van een betekenismoment van vaagheid, ongerichtheid, onbepaaldheid, bijv. *koñsi suwe ĕngone cĕluq-cĕluq lagi oleh wañsulan: kuwi si Jaŋga?* (Kamsa Wirjasaksana, *Lelakoné botjah kampoeng*, B.P. 733 (1926), p. 26, r. 14—15), pas nadat hij lange tijd (zo maar in het wilde weg, zich niet tot iemand in het bijzonder richtend) geroepen had, kreeg hij antwoord: ben jij dat Djangga? Illustratief is ook de zin, waarin beide typen verdubbeling voorkomen en die wij aantreffen in de roman *Anteping wanita* van M. Soeradi, B.P. 864 (1929), p. 10, r. 5—3 v.o. Om appreciatie van het onderscheid tussen beide vormen mogelijk te maken drukken wij ook de twee voorafgaande zinnen af: *Botĕn antawis dañu sĕpur sampun mañdĕg wontĕn in haltĕ. In salah sĕtuŋgilin kareta sampun kĕbaq lare sĕkolah, jalĕrestri, swaranipun patĭn craeq. Wontĕn inkan nundan-undan kañcanipun, wontĕn inkan undan-undan tiyañ sĕsadean*, het duurde niet lang of de trein stond stil bij een halte. Een van de wagons was vol met schoolkinderen, jongens en meisjes, ze schreeuwden druk. Sommigen riepen (telkens) hun makkers, anderen riepen (zo maar, ongericht) verkopers toe.

De vorm *cĕlaq-cĕluq* tenslotte bevat dezelfde vaagheid als *cĕluq-cĕluq*, maar bezit bovendien het hierboven reeds genoemde affectieve betekenismoment.

Daar de verdubbelingsprocédé's met het daarbij optredende betekenisonderscheid, voor zover wij weten, niet eerder vermeld zijn, geven wij nog enige gevallen van gebruik. Zij zijn afkomstig van onze informanten⁶⁾. *Wa won panase kaya nene, mboq aja ajaq-ajaq panas-panas*

⁶⁾ Mijn dank aan mijn informanten, de heren Soejono, Slamet Roosman en Soegiarto bij vroegere gelegenheden reeds uitgesproken, herhaal ik gaarne hier. Voor het materiaal, waarop dit artikel berust, heeft vooral de heer Soegiarto zich veel inspanning getroost. De gebruiksgevallen van hem afkomstig zijn met de

(Sl.R.), ach als het zo warm is, dan moet je toch niet (anderen) vragen om met je buiten (in de zon) te spelen; *olehe mēñan pasar malēm ora ajaq-ajaq, awit kēpenin nonton ijen* (Sg.) hij ging naar de pasar malem zonder iemand mee te vragen, omdat hij alleen wilde gaan kijken. Het in deze beide zinnen voorkomende *ajaq-ajaq* betekent: vagelijk iemand vragen om samen iets te gaan doen. Het vragen geschiedt zonder aandrang en heeft een vaag karakter; deze verdubbeling is de categorie van het niet positieve, vaag omljnde, niet op een doel gerichte, zich niet om resultaat bekommerende. Men vergelijk hier tegenover de vorm *ñajaq-ajaq*, de verdubbeling, die op *ñajaq* is gebouwd ⁷⁾, in de volgende gevallen van gebruik: *mboq aja melu-melu, won bocah kuwi gawene ñajaq-ajaq sin ora-ora* (Sl.R.), ga toch niet (met hem) mee, want die jongen spoort altijd (anderen) aan om (samen met hem) allerlei onbehoorlijke dingen te doen; *Marta ñajaq-ajaq kañcane nonton wayan* (Sg.), Marta nodigt telkens of nodigt intensief zijn vriendjes uit om mee naar de wajang-voorstelling te gaan kijken. Men vergelijk ook nog de volgende zinnen:

1. *ñēñcot* ⁸⁾ : *ēñcot-ēñcot* : *ñēñcot-ēñcot*.

- (1) *Olehe ñēñcot pite alon, lakune anlēr ora bantēr*, hij trapte (zijn fiets) rustig, hij ging aangenaam glijdend voort zonder schoksgewijs vooruit te schieten.

aanduiding Sg. voorzien, die van de heer Slamet Roosman met Sl.R., die van de heer Soejono met S.

⁷⁾ Dat *ñajaq-ajaq* en het hieronder nog te noemen woord *ñēñcot-ēñcot*, evenals *ñjait-ñjait*, inderdaad gezien moeten worden als verdubbelingen van de genasaleerde suffixloze vorm (dus *ñajaq*, *ñēñcot*) vraagt bewijs. Legt men een uitvoerige materiaalverzameling aan, dan blijkt al spoedig, dat regel is, dat de nasaal herhaald wordt in het tweede lid van de verdubbeling bij alle gevallen van prenasalering (1e type *ñjait-ñjait*) en bij alle gevallen, dat een nasaal in de plaats treedt van de beginocclusief (2e type *nata-nata*), tenzij het woord waarop de verdubbeling gebouwd is, eindigt op een nasaal die gelijk is aan de nasaal, die zou moeten worden voorgevoegd; in dat geval blijft de nasaal in het tweede lid achterwege (3e type *ngoreñ-goreñ*; men vindt vaak *ngoreñ-ngoreñ* geschreven). Ook blijft herhaling van de nasaal achterwege, indien een nasaal gevoegd wordt voor een met een vocaal beginnend centraal morfeem (4e type *ñajaq-ajaq*). Daar er nu wat betekenis aangaat tussen deze vier op formele gronden te onderscheiden typen geen aanwijsbaar onderscheid bestaat, moeten zij, van morfologisch gezichtspunt uit beschouwd, geacht worden te behoren tot één enkele categorie. De vormverschillen reflecteren geen betekenisverschil en zijn geconditionneerd door bijzonderheden van de fonematische vorm. Zij zijn derhalve geheel van morfonologische aard.

⁸⁾ Het woord *ñēñcot* betekent: iets door trappen in beweging brengen. Het in bomen klimmen en dan takken in een zwiepende beweging brengen door er op te staan is een geliefd jongensvermaak.

- (2) *Biyeñ sēñēñane Slamēt ēñcot-ēñcot pañ, barēñ tau tiba wis kapoq*, vroeger hield Slamet er van op takken heen en weer te wippen en zo; pas toen hij eens gevallen was, deed hij het niet meer.
- (3) *Aja ñēñcot-ēñcot pañ kuwi, yen sēmpal, tugēl gulumu lo!* zit toch niet telkens op die tak te zwiëpen, als ie afbreekt, bréek je je nek, zeg!

2. *ñjait* : *jait-jait* : *ñjait-ñjait*.

- (1) *Karsana lagi ñjait klambine Mañun*, Karsana is het baadje van Mangoen aan het naaien.
- (2) *Saiki jait-jait wae, mbesuq ñjait tēnan*, nu zal ik het maar zo'n beetje naaien (in elkaar zetten), later zal ik het wel echt naaien.
- (3) *Pēgaweane Drana ñjait-ñjait ana in tukañ gērji*, het werk van Drana bestaat uit het naaien (van allerlei dingen) bij een kleermaker.

Voor een volledige determinatie van de bovengenoemde vormen is het intussen noodzakelijk nog andere verbale vormen in de beschouwing te betrekken en wel in het bijzonder de vormen van het type *ñēluqi*. Bij al die verba, waarbij naast een vorm als *ñēluq* de vorm *dicēluq* voorkomt, komen regelmatig voor de vormen *ñēluqi* en *dicēluqi*, waarbij *ñēluq* : *ñēluqi* als *dicēluq* : *dicēluqi*. Het categoriale onderscheid tussen deze paren omvat een iteratief en een locatief facet, waarvoor eveneens geldt, dat lexicale betekenis en kontekst bepalen welk facet in een bepaald geval van gebruik aanwezig is ⁹⁾. Het is nu noodzakelijk aan te geven, waarin het onderscheid bestaat tussen de vormen *ñēluq-ñēluq* en *ñēluqi*, vooral omdat beide in een aantal gevallen dezelfde Nederlandse vertaling nl. herhaaldelijk roepen, toelaten, waardoor de onjuiste suggestie van betekenisgelijkheid gewekt kan worden. Om het onderscheid duidelijk te maken is het mogelijk om weer van de zin over de saoto-verkopers gebruik te maken, omdat in dit frame zowel *ñēluq-ñēluq* als *ñēluqi* kunnen voorkomen. De zin *Karta ñēluqi woñ adol saoto, ñanti gēroq ora diruñu*, betekent: Karta riep telkens saoto-verkopers (dan weer riep hij die, dan weer riep hij die), tot hij schor was, maar zij hoorden hem niet. Had er echter *ñēluq-ñēluq* gestaan, dan had de

⁹⁾ Nadere uitwerking van deze wel zeer korte aanduiding der categoriale betekenis van deze *i*-vormen is hier niet mogelijk.

zin betekend: Karta riep voortdurend, telkens weer opnieuw een saoto-verkoper of saoto-verkopers, enz. Plaatst men de zin buiten iedere situatie en kontekst, dan is men geneigd om bij *ñěluqi* aan te nemen de aanwezigheid van meerdere saoto-verkopers, die door Karta na elkaar stuk voor stuk worden aangeroepen, terwijl *ñěluq-ñěluq* direct *won* *adol saoto* doet opvatten als één saoto-verkoper, die niet naar Karta luistert, hoewel hij meerdere malen toegeroepen wordt. Bovendien is het zo, dat in de vorm van het type *ñěluq-ñěluq* het iteratieve nauw gelieerd is met duur, intensiteit en „conativiteit”, terwijl bij de vorm van het type *ñěluqi* de iteratieve component een eenheid vormt met een locatief facet.

Geven wij nog een tweede voorbeeld. In de zin: *gěnti ñopat-apitake buntute ñambus-ambus si Pon karo ñrañkul*, welke voorkomt in: Piet-Pon-Blès¹⁰⁾, B.P. 1327 (1929), p. 10, r. 6—5 v.o., vinden wij een verdubbeling, die zonder twijfel herhaling aanduidt; de zin betekent: op zijn beurt kwispelde hij met zijn staart, besnuffelde Pon overal en omvatte hem. In plaats van *ñambus-ambus* hadden zowel *ñambus* als *ñambusi* in deze zin kunnen staan, hetgeen wijziging in de betekenis ten gevolge zou hebben gehad. Terwijl *ñambus* geheel neutraal is t.o.v. herhaling, en bij gebruik van dit woord eventuele herhaling van de handeling geheel uit de kontekst zou moeten worden afgeleid, betekent *ñambusi* wel herhaald besnuffelen, maar in een geheel andere zin dan *ñambus-ambus*. De *-i*-vorm duidt aan herhaling zonder, de verdubbelde suffixloze vorm herhaling met diversiteit. In casu betekent dus *ñambusi* herhaald besnuffelen (bijv. steeds op dezelfde wijze dezelfde plek), *ñambus-ambus*, iets of iemand hier en daar, op allerlei plaatsen, nu eens zus dan weer zo besnuffelen.

Nu is verdubbeling niet alleen productief en in de spreektaal zeer frequent bij de suffixloze vormen, maar ook bij de vormen met de suffixen *-i* en *-ake*: naast *ñambusi* komt voor *ñambus-ambusi* en eventueel is ook *ñambus-ambusake* te vormen, zo ook naast *diambusi* *diambus-ambusi* en *diambus-ambusake*. Men kan nu opmerken, dat de categoriale betekenis van deze verdubbelingen aan te duiden is met de termen: herhaling met diversiteit, verhoogde intensiteit; soms ook betekenen zij een pogen. In onze laatste zin zou *ñambus-ambusi* betekend hebben: overal bij herhaling besnuffelen, of: intensief besnuffelen.

Men zou dus een tweede diagram aan het eerste kunnen toevoegen:

¹⁰⁾ Er wordt van deze kinderverhalen over dieren geen auteur vermeld. Wij menen ons echter te herinneren, dat de heer M. Koesrin de bewerker is van de oorspronkelijk Nederlandse stof.

DIAGRAM II.

<i>ñěluq</i> <i>dicěluq</i>	<i>ñěluq-ñěluq</i> <i>dicěluq-cěluq</i>
<i>ñěluqi</i> <i>dicěluqi</i>	<i>ñěluq-ñěluqi</i> <i>dicěluq-cěluqi</i>
<i>ñěluqake</i> <i>dicěluqake</i>	<i>ñěluq-ñěluqake</i> <i>dicěluq-cěluqake</i>

De lezer die enigszins met Javaanse feiten op de hoogte is, weet dat er in deze taal vele genasaleerde, suffixloze verba zijn, waarnaast tengevolge van de lexicale betekenis geen *di*-vorm kan voorkomen. Voor de verdubbelingen van het eerste diagram heeft dit geen consequenties; men kan tegenover bijv. *mběñoq*, schreeuwen, waarnaast een vorm *diběñoq* niet voorkomt, geheel op dezelfde wijze als bij *ñěluq* vormen: *běñoq-běñoq*, *běñaq-běñoq*¹¹⁾, *mběñoq-mběñoq* en *mběñaq-mběñoq*. En ook voor het tweede diagram geldt dit; alleen liggen hier bij de niet verdubbelde formaties (en dientengevolge ook bij de verdubbelde formaties) de betekenisverhoudingen niet geheel gelijk. Daar dit echter niet een zaak is die de verdubbelde vormen speciaal betreft, kan een uiteenzetting hiervan achterwege blijven.

Behalve genasaleerde suffixloze, niet verdubbelde verba van het type *mběñoq*, waarnaast geen *di*-vorm optreedt en naast die van het type *ñěluq*, waarnaast wel een *di*-vorm optreedt, komen in het Javaans bovendien een aantal verba voor, die eveneens enkelvoudig en suffixloos zijn, maar die ò met nasaal ò zonder nasaal voorkomen. Op dezelfde wijze als we naast het type *ñěluq* het type *mběñoq* stelden, kunnen we nu het type *omoñ* - *ñomoñ* - *diomoñ* stellen naast het type *ilañ* - *nilañ*. Met de voorkomende verdubbelingen ontstaan dan de volgende diagrammen:

DIAGRAM III.

<i>omoñ</i>	↔	<i>omoñ-omoñ</i>	↔	<i>omañ-omoñ</i>
<i>ñomoñ</i>	↔	<i>ñomoñ-omoñ</i>	↔	<i>ñomañ-omoñ</i>

¹¹⁾ Voor gevallen van gebruik van *běñoq-běñoq* tegenover *běñaq-běñoq* zie bijv. Drewes, Javaansch proza, p. 146.

DIAGRAM .IV.

In het derde diagram zijn er na hetgeen reeds besproken is twee opposities, waarop nader ingegaan moet worden, nl. *omōñ* : *ñomōñ* en *omōñ* : *omōñ-omōñ*. Het onderscheid tussen *omōñ* en *ñomōñ* is, dat *ñomōñ* een betekenismoment van bepaaldheid en omlijndheid, men zou kunnen zeggen: gerichtheid bezit, dat bij *omōñ* ontbreekt: *bocah iku sēñēñ omōñ*, die jongen houdt van praten, maar *bocah iku sēñēñ ñomōñ wōñ liya*, die jongen houdt er van om over anderen te praten. Er is ook een syntactisch verschil. Na *omōñ* kan de zin voltooid zijn, na *ñomōñ* echter niet, tenzij reeds uit het voorafgaande bekend is, over wie gesproken wordt, bijv. *sapa sīñ ñomōñ*, wie was het, die (over hen) sprak. Hetzelfde frame kan ook *omōñ-omōñ* bevatten: *bocah iku sēñēñ omōñ-omōñ*, die jongen houdt er van om over allerlei te praten. Terwijl dus de vorm *omōñ* eveneens het betekenismoment van vaagheid en onbepaaldheid bezit, is het neutraal t.o.v. herhaling en diversiteit, evenals *ñomōñ* dit is ten opzichte van *ñomōñ-omōñ*.

In het geval van *ilañ* - *nilañ* liggen de categoriale verhoudingen in wezen gelijk, afgezien van de consequenties van het onderscheid in lexicale betekenis tussen *omōñ* en *ilañ*.

Het verschil tussen *ilañ* en *nilañ* kan aangegeven worden als: neutraal ten opzichte van opzet: met opzet. *Ilañ* betekent: verdwijnen, weg zijn, verloren zijn; *nilañ*, zich weg maken, zich aan het oog onttrekken. *Ilañ-ilañ* betekent steeds, altijd weer weg zijn, bijv. een slordige jongen klaagt: *potlotku ilañ-ilañ wae*, mijn potlood is altijd maar weg, ik ben altijd mijn potlood kwijt.

De proportionaliteit tussen *ilañ* : *ilañ-ilañ* en *nilañ* : *nilañ-ilañ* is zeer duidelijk. Ook bij *nilañ-ilañ*¹²⁾ is het iteratieve betekenismoment aanwezig; in bepaalde gevallen van gebruik ook zeker het conatieve facet der categoriale betekenis.

Vergelijken we nu het eerste met het derde diagram, dan vertoont zich een interessant verschil. Men zou wellicht geneigd zijn de conclusie

¹²⁾ De betekenis, die het woordenboek van Gericke-Roorda opgeeft (verduisteren, wegmaken) en die Berg (na nader onderzoek?) overneemt (Berg o.c. p. 118), was aan mijn informanten niet bekend.

te trekken, dat het derde diagram eenvoudig gelijk is aan het eerste diagram, behoudens dat het één term (*omoñ*) meer bevat. Een dergelijke conclusie zou evenwel niet juist zijn. De aanwezigheid van de term *omoñ* doet zijn invloed gelden ook op de relatie *omoñ-omoñ*: *ñomoñ-omoñ*, welke niet identiek is aan die welke tussen *cěluq-cěluq* en *ñěluq-ñěluq* bestaat. *Omoñ-omoñ* is de iteratieve vorm, welke gebouwd is op *omoñ*, maar *cěluq-cěluq* is niet op een woord *cěluq* gebouwd, maar staat naast de genasaleerde vorm *ñěluq-ñěluq*, waarvan het verschilt door het betekenismoment van vage herhaling en diversiteit. *Omoñ-omoñ* echter betekent: bij herhaling *omoñ*. Men zou kunnen zeggen, dat er een andere hiërarchie in de categoriale momenten is. *Omoñ-omoñ* bevat het betekenismoment van herhaling verbonden aan de lexicale betekenis van *omoñ*, terwijl *cěluq-cěluq* en *ñěluq-ñěluq* beide het betekenismoment van herhaling bevattend, tegenover elkaar gekarakteriseerd worden door de aanwezigheid resp. de afwezigheid van een betekenismoment van onbeaaldheid of vaagheid.

Zo is ook *ñilan-ilan* niet de vorm met een betekenismoment van opzet welke staat tegenover de vorm *ilan-ilan*, welke dit betekenismoment mist, maar *ñilan-ilan* is de iteratieve vorm welke in oppositie staat tot *ñilan*, zoals *ilan-ilan* de iteratieve vorm is welke staat tegenover *ilan*. Om het ontbreken van een direct contrast tot uitdrukking te brengen zijn geen oppositietekens tussen *omoñ-omoñ* en *ñomoñ-omoñ*, en tussen *omañ-omoñ* en *ñomañ-omoñ* in het derde diagram aangebracht.

Komen de twee verdubbelingsprocédé's (type *ñěluq-ñěluq* en type *cěluq-cěluq*, alléén voor, als een enkelvoudige suffixloze vorm met begin-nasaal aanwezig is, één verbale verdubbelingsvorm (met één verdubbelingsvorm met vocaalvariatie) treedt op, indien een enkelvoudig suffixloze verbale vorm aanwezig is zonder aanvangsnasaal.

De serie: enkelvoudige vorm — verdubbelde vorm — verdubbelde vorm met klankvariatie, komt bovendien voor bij vormen, die diachronisch beschouwd een prefix *-m* (oud infix *-um-*) bevatten. Zo staat bijv. naast *mlaku*, *mlaku-mlaku* en *mloka-mlaku*, men zie bijv. voor *mlaku-mlaku* Drewes, Javaansch proza p. 146, r. 21—22: *para bajal buntuñ kuwi mau, yen arěp main royal, bañjur mlaku-mlaku turut kampuñ*, de heren sträätschuimers (lett. de staartloze buaja's) wanneer ze de bloemetjes eens buiten willen zetten, dan wandelen ze de kam-poengs langs; en voor *mloka-mlaku*: *Lelakoné botjah kampoeng*, p. 31, r. 14—15: *nanti suwe ěngone ñlela-lela iku, karo mloka-mlaku ñalor-ñidul*, lang bleef zij (de pop) in haar armen wiegen, terwijl zij heen en weer wandelde, van de ene kant naar de andere.

De productiviteit van deze categorie blijkt ook duidelijk uit het feit, dat op recente Nederlandse leenwoorden dezelfde formatie gebouwd wordt. Zo is bijv. op basis van *plēsir*, (dat evenals het ontleende *sēkolah* in het Javaans een werkwoord en geen substantief is¹³⁾) voor zijn plezier ergens heengaan, een tochtje maken naar, gevormd *plēsir-plēsir*¹⁴⁾, en ook hier is de gesignaleerde categoriale betekenis aanwezig, naar vergelijking van de volgende gevallen van gebruik leert: Tijdschrift Taman Botjah, jaargang 1940, p. 24, 2de kolom, r. 28—27 v.o. *besuq yen sida plēsir nān Nankajajar, aku dioleh-olehi*.¹⁵⁾ *iya!*, als je later werkelijk een tochtje maakt naar Nangkadjadjar, (dan) breng je zeker *oleh-oleh*¹⁶⁾ voor me mee, hè!; Drewes, Javaansch proza p. 156, r. 2: *Wah, mendah brēgase yen kabēnēr dina Mingu diaŋgo plēsir-plēsir ana in kēbon raja in Bogor*, O wat zou ik er kranig uitzien, als ik op Zondag er mee liep te flaneren in de plantentuin in Bogor.

Wij kunnen de tot nu toe besproken gevallen aldus samenvatten:

- (1) alleen een enkelvoudige genasaleerde suffixloze vorm komt voor (type *ñēluq* en type *mbēñoq*):

twee verdubbelde vormen: *ñēluq-ñēluq* en *mbēñoq-mbēñoq*
cēluq-cēluq *bēñoq-bēñoq*

- (2) één enkelvoudige genasaleerde en één niet genasaleerde suffixloze vorm komen voor (type *omoñ* — *ñomoñ* en type *ilan* — *nilan*):

twee verdubbelde vormen: *omoñ-omoñ* en *ilan-ilan*
ñomoñ-omoñ *nilan-ilan*

¹³⁾ Dat een leenwoord tot een andere woordsoort behoort, dan waartoe het in de ontleende taal behoort, komt meer voor. Ook in het Oud-Javaans zijn gevallen aan te wijzen, bijv. *sēkti* dat in het Javaans niet zoals *çakti* in het Sanskrit een substantief is, maar een adjectief, naar reeds opgemerkt werd door Berg in 1928 (C. C. Berg, Inleiding tot de studie van het Oud-Javaans, 1928, p. 155, noot 1). Tot dusver is aan dergelijke voor het doorzien van de taalstructuur belangrijke adaptatie-verschijnselen te weinig aandacht geschonken.

¹⁴⁾ Ook de vormen *diplēsirake*, *plēsar-plēsir*, *plēsiran*, *diplēsiri* komen voor, geheel volgens het normale patroon.

¹⁵⁾ Het is moeilijk een exacte vertaling te geven in normaal Nederlands voor *dioleh-olehi*, dat duidelijk in betekenis verschilt van *dioleh-olehake*, voor iemand *oleh-oleh* meebrengen. *Dioleh-olehi* zou men kunnen weergeven met *be-oleh-oleh*-d worden, *oleh-oleh* ontvangen van iemand. Het woord heeft een directe betekenis, tegenover de indirecte betekenis van de *ake*-vorm. Nadere toelichting met meer materiaal moet hier achterwege blijven.

¹⁶⁾ Dit *oleh-oleh*, datgene wat men voor de achtergeblevenen van de reis mee terugneemt, is synchronisch niet (meer?) als een verdubbeling van *oleh* te beschouwen.

- (3) één enkelvoudige monomorfematische vorm komt voor (type *kěplog*, in de handen klappen of *plěsir*):
 één verdubbelde vorm: *kěplog-kěplog*, *plěsir-plěsir*.
- (3a) één enkelvoudige, diachronisch polymorfematische, vorm komt voor (type *mlaku*):
 één verdubbelde vorm: *mlaku-mlaku*.

Voordat wij nu overgaan in de volgende paragraaf tot de bespreking van gevallen van transpositie door verdubbeling, moeten nog vijf opmerkingen worden gemaakt.

In de eerste plaats zij er op gewezen, dat niet in alle gevallen de twee verdubbelde vormen, nl. die van het type *cěluq-cěluq* en die van het type *ñěluq-ñěluq* voorkomen. Zo staat naast *ñgrēmět*, kruipen, wel *grēmět-grēmět*, voortkruipen, maar niet *ñgrēmět-ñgrēmět*¹⁷), naast *ñowel*, ergens een stukje van afnemen, afbreken, wel *ñowel-ñowel*, herhaaldelijk ergens iets afnemen, maar niet *cowel-cowel*. Naast vele suffixloze werkwoorden komt slechts één van beide verdubbelingen voor. Niet altijd is hier direct een synchronische reden voor aan te wijzen. Wel kan men zeggen, dat men hier te maken heeft met het algemene verschijnsel, dat niet alles ook werkelijk voorkomt, wat volgens de aanwezige systematiek te vormen zou zijn. Omgekeerd zijn er natuurlijk ook gevallen aan te wijzen, waarin wel een verdubbelde vorm aanwezig is, maar niet een enkelvoudige vorm. Zo bijv. komt *bisiq-bisiq*, fluisteren, wel voor, maar *bisiq* of *mbisiq* als woord niet. Wel komt voor *mbisiqi*, tegen iemand fluisteren, iemand iets influisteren, en bovendien ook de geredupliceerde vorm *běbisiq*. Hier is er echter een andere situatie dan in de gevallen *grēmět-grēmět* en *ñowel-ñowel*, die zoëven genoemd werden. De vorm *bisiq-bisiq* mist, doordat het contrast met de enkelvoudige vorm ontbreekt, het categoriale betekenismoment van herhaling, terwijl *grēmět-grēmět* door de aanwezigheid van *ñgrēmět* wel dit categoriale betekenismoment bezit, maar niet het betekenis-element van vaagheid, dat *cěluq-cěluq* had, omdat er geen contrast bestaat met een vorm *ñgrēmět-ñgrēmět*. Interessant is het, dat dit geredupliceerde *běbisiq* niet de enigszins formele vorm is die tegenover de verdubbelde vorm staat, zoals zo vaak het geval is, maar juist herhaald fluisteren betekent. Ons staan nog onvoldoende gegevens ten dienste om uit te maken of dit een incidenteel verschijnsel is of niet.

¹⁷) Wel kan er natuurlijk een syntactische verdubbeling *ñgrēmět-ñgrēmět* voorkomen. Wij hebben het hier echter over morfologische feiten.

In ieder geval blijkt hieruit wel, hoe subtiel ook dit deel der morfologie is en hoe innig het morfologische en het lexicale met elkaar verbonden zijn.

In de tweede plaats vraagt het feit vermelding, dat er naast de besproken procédé's enkele niet productieve formaties bestaan, waarvan de voornaamste tevens transpositieprocédé's zijn en wel van adjectiva naar verba, een type, dat hieronder nog kort ter sprake komt (gevallen als *rěsiq*, schoon, *rěsiq-rěsiq*, schoonmaken) en van substantiva naar verba, een type, dat in de volgende paragraaf nog afzonderlijk besproken wordt (type *udan*, regen, *udan-udan*, in de regen spelen).

In de derde plaats moest gewezen worden op het veel voorkomend gebruik van de hier besproken verdubbelde vormen in zinnen, die een vriendelijk verzoek betekenen. Het niet positieve, vage betekenismoment en het conatieve betekenismoment, die aan deze verdubbelde vormen eigen zijn, maken dit begrijpelijk. Enige gevallen van een dergelijk gebruik van verdubbeling zijn: *mboq kana adus-adus* (Sl.R.), toe ga je eens baden, een zin, die in tegenstelling tot het op zich zelf reeds gemitigeerde bevel *mboq kana adus* niet meer dan een vriendelijke uitnodiging betekent. Bloemlezing Kembar Majang I, B.P. 1231 (1937), p. 55, r. 7—6 v.o.: *ěmboq kana mbakar-mbakar gěreh maneh, ĩaine*, toe ga nog eens wat (gedroogde, gezouten) vis roosteren, vrouw.

In de vierde plaats zijn er gevallen van verbale verdubbeling, die ook na hetgeen wij hierboven over verbale verdubbelingsvormen geschreven hebben, nog niet doorzichtig zijn. Wij kunnen slechts enkele gevallen bespreken. Als men in de bloemlezing Kembar Majang I, B.P. 1231 (1937) op p. 46, r. 16—17 leest: *He manuq bulbul, apa kowe ora wěruh yen sañ prabu rawuh mrene, koq enaq-enaq ĩoceh bae?*, hé bulbul-vogel, heb je dan niet gemerkt dat de vorst hier verschenen is, dat jij zo maar op je gemak aan het kwinkeleren bent, en als men even verder (p. 46, r. 23) op dezelfde pagina leest: *Botě ĩintě ĩisan-ĩisan yen sinuhun rawuh ĩn ĩriki. Mĩla kula ĩngih ĩeca-eca kemawon*, ik vermoedde helemaal niet, dat gij, vorst, hier verschenen waart. Daarom nam ik er mijn gemak van en kwinkeleerde maar, en als men tenslotte even verder (p. 46, r. 28) leest: *aņgonmu ĩenaq-enaq ĩoceh ora maelu maraņ tēkaku, ora dadi apa*, dat je er je gemak van genomen hebt en maar kwinkeleerde, zonder je om mijn komst te bekommeren, dat is niets erg, dan blijkt wel, dat het paar *enaq-enaq* : *ĩenaq-enaq* bezwaarlijk op een lijn te stellen is met bijv. het hierboven behandelde *ajaq-ajaq* : *ĩajaq-ajaq*. Het geval is dan ook iets gecompliceerder. De eerste vraag, die rijst, is: bestaat er wel betekenisonderscheid tussen de woorden *enaq-enaq* en

ñenaq-enaq (en *ñeca-eca*)? Onderzoek leert dat er wél degelijk een onderscheid is: *enaq-enaq* betekent op zijn gemak zijn, het prettig, naar de zin hebben, *ñenaq-enaq*, iets voor zijn plezier doen, ergens prettig mee bezig zijn. Bij *ñenaq-enaq* is er sprake van een bewuste van de vogel uitgaande handeling, terwijl *enaq-enaq* weergeeft het zich bevin-den, verkeren in een prettige, aangename situatie; men zou het *enaq-enaq ñoceh* uit de eerste zin kunnen vertalen met: lekker zitten te kwinkeleren. Om dit geval morfologisch te doorzien is het nodig om in de eerste plaats te constateren, dat *enaq* niet parallel is met *ajaq*. Het woord *enaq* is een adjectief naar onderzoek van de morfologische valentie¹⁸⁾ uitwijst, terwijl *ajaq* geen woord is, maar een woordmoment in polymorfematische verba als *ñajaq*, *ajaq-ajaq* en andere woorden. Let men op de betekenis en valentie van *enaq-enaq*, dan komt men tot de conclusie, dat hier een geval aanwezig is van transpositie van een adjectief naar verba als *sěñěñ-sěñěñ*, *plěsir-plěsir* e.d. Het is o.a. te vergelijken met het werkwoord *rěsiq-rěsiq* (iets formeler: *rěřěsiq*), schoonmaken, dat op het adjectief *rěsiq*, schoon, is gebouwd, en met *panas-panas* (formeler: *pěpanas*) in de zon lopen, dat op basis van het adjectief *panas*, heet, is gebouwd, beide gevallen van een niet-productief transpositieprocédé van adjectiva naar verba.

Wij zijn van mening, dat dit verbale *enaq-enaq* uitgangspunt geworden is voor de genašaleerde vorm *ñenaq-enaq*¹⁹⁾. De veronderstelling dat wij met deze incidentele formatie te doen hebben — zij doet zich nl. bij *rěsiq-rěsiq* en *panas-panas* niet voor —, steunt op de volgende feiten.

In de eerste plaats is het betekenisonderscheid tussen *enaq-enaq* en *ñenaq-enaq* te vergelijken met datgene wat bestaat tussen *adol*, te koop hebben en *ñědol*, verkopen, e.d. In de tweede plaats komt *ñenaq* niet voor; dat *ñenaq-enaq* dus een verdubbeling van *ñenaq* zijn zou, is daar-door niet aannemelijk. In de derde plaats kan men gevallen noemen dat verba van de categorie, waartoe *ñenaq-enaq* door transpositie is komen te behoren, opnieuw uitgangspunt is voor andere verbale formaties. Twee gevallen zullen we hiervan noemen, nl. *disěñěñ-sěñěñake* en *taq-raciq-raciq*. Het eerste woord, *disěñěñ-sěñěñake*, maken dat iemand

¹⁸⁾ Met de term morfologische valentie bedoelen wij de mogelijkheden, die er bestaan om op basis van een bepaald woord polymorfematische woorden te bouwen; de morfologische valentie is een van de criteria voor de bepaling van de woordsoort. Zie verder over de kwestie der terminologie en over de in dit artikel toegepaste methode ons artikel: The study of wordclasses in Javanese, *Lingua* III, 3 (1953), p. 322-354.

¹⁹⁾ Men vergelijke hetgeen gezegd is ten aanzien van de verhouding *ilan-ilan*: *ñilan-ilan*, en *omoñ-omoñ*: *ñomoñ-omoñ*.

zich amuseert, wordt gebruikt in een zin als *anaqe disēñēñ-sēñēñake dijaq nonton sēkatēñ* (Sg), hij zorgde dat zijn kinderen zich vermaakten door hen mee te nemen naar de grēbēg-mulud-kermis. Louter naar de vorm te oordelen zou ook *disēñēñake* ten grondslag kunnen liggen aan de verdubbeling, maar noch de betekenis noch de valentie laten dit toe. In de positie, waarin de verdubbelde vorm staat, kan nl. *disēñēñake* niet staan, terwijl, naar we gezien hebben, er tussen verdubbelde vormen en hun enkelvoudig uitgangspunt altijd gelijkheid van valentie bestaat. Vergelijking van de betekenissen leert, dat *disēñēñake* betekent: maken dat iemand *sēñēñ* is; het komt weinig voor, dit in tegenstelling tot de vorm *ñēñēñake*, die in combinatie met *ati*, hart, gemoed juist zeer frequent is.

Het tweede woord *taqraciq-raciq*, een zgn. propositieve vorm, treft men aan in de bloemlezing Kembar majang I, p. 55, r. 2 v.o. in de zin: *Kyaine, kono ditēmoni dišiq, taqraciq-raciq sambēl maneh*, Man, toe ontvang hem eerst, ik zal nog wat sambel maken. Ook deze vorm is geen verdubbeling gebouwd op *taqraciq* — dit blijkt direct uit de zin —, maar een propositieve vorm gebouwd op *raciq-raciq*, een en ander voorbereiden.

Wij geloven, dat de bovengenoemde drie argumenten aan onze visie op de vorm *ñenaq-enaq* een grote waarschijnlijkheid geven; wij kunnen hier nog aan toevoegen, dat zij instemming wekte bij onze informanten²⁰). Intussen leert dit geval wel voldoende, hoe het morfologische stelsel van een taal niet is een rigide systeem, maar een geheel van richtlijnen volgens welke de sprekers de woorden behandelen, en waarin ruime speling is voor innovatie en afwijking²¹).

De vijfde opmerking, waarmee wij deze paragraaf afsluiten is van geheel andere aard. De verdubbelingen, die in de verschillende niveau's

²⁰) Dat op basis van verdubbelingen ook polymorfematische woorden kunnen gevormd worden analoog aan die, welke op niet verdubbelde woorden wordt gevormd, blijkt verder uit een oppositie als *uñiq-uñiq*, maar wat aan iets zitten te peuteren, *dñuñiq-uñiq*, „bepeuterd” worden. Het betekenisonderscheid tussen *uñiq-uñiq* en *ñuñiq-uñiq* is gelijk aan dat tussen *adol* en *ñēdol* e.d. Woorden als *uñiq*, *ñuñiq* of *dñuñiq* komen niet voor. Het enige verschilpunt tussen de paren *uñiq-uñiq*: *ñuñiq-uñiq* en *enaq-enaq*: *ñenaq-enaq*, is dat *uñiq-uñiq* een lexicale, *enaq-enaq* een morfologische verdubbeling is.

²¹) Cf. A. J. B. N. Reichling, in Encyclopaedisch Handboek van het moderne denken, 1949, trefwoord taal: „Het taalsysteem is dan ook geen abstract stelsel, of dwingend natuurwettelijk complex van factoren, maar eerder een complex van krachten, die een bepaalde manier van doen bewerken, een manier van doen waarvan, zoals van elke vorm van gedrag, in sommige omstandigheden zonder gevaar voor misverstand kan worden afgeweken.”

van de taal voorkomen, onderscheiden zich formeel niet van elkaar: aan het woord *tělu-tělu* bijvoorbeeld kan men op zich zelf niet zien of het een geval is van syntactische, lexicale dan wel morfologische verdubbeling. Hier, bij het werkwoord, is dit evenwel gedeeltelijk anders. Er bestaat nl. een formeel onderscheid tussen de syntactische en de morfologische verdubbeling, indien tenminste deze verdubbelingen een centraal morfeem bevatten, dat met een klinker begint. In het geval van syntactische verdubbeling wordt de gehele vorm herhaald (dus op basis van *najaq*, *najaq-najaq*), terwijl bij morfologische verdubbeling zoals reeds opgemerkt is, de nasaal niet herhaald wordt (*najaq-ajaq*).

3. Transpositiegevallen.

Hoewel in dit artikel niet alle bijzonderheden vermeld kunnen worden, die in een spraakkunst een plaats behoren te krijgen, mag wel tot slot gewezen worden op een serie transpositiegevallen, die voor de verhouding tussen de procédé's van verdubbeling en reduplicatie van belang zijn.

Afgezien van de transpositie van adjectiva naar verba, bestaat er nl. een kleine serie gereduplicateerde verba, die alle gebouwd zijn op substantiva. Het is een niet productieve formatie, al behoren er ook enkele zeer dagelijks gebruikte woorden toe. Wij noemen: *gěni*, vuur, *gěgěni*, zich warmen bij het vuur; *jawah*, regen (krama), *jějawah*, in de regen spelen; *griya*, huis (krama), *gěgriya*, wonen; *jamu*, medicijn, *jějamu*, medicijnen innemen; *těkěn*, wandelstok, *tětěkěn* met een wandelstok lopen; *tamba*, geneesmiddel, *tětamba*, geneesmiddelen gebruiken; *bañu*, krama: *toya*, water, *běbañu*, krama: *tětoya*, wateren, *putra*, kind (krama inggil), *pěputra*, kind(eren) hebben; *kuduñ*, hoofdbedekking, *kěkuduñ*, zich het hoofd bedekken met iets; *dalěm*, huis (krama inggil), *dědalěm*, een huis bewonen; *jamañ*, diadeem, *jějamañ*, een diadeem dragen; *dukuh*, gehucht, *dědukuh*, zich in een gehucht vestigen; *dunuñ*, plaats, plek, *dědunuñ*, ergens wonen; *tamu*, gast, *tětamu*, op bezoek gaan.

Hiernaast staan nu een aantal eveneens verbale verdubbelingen, eveneens gebouwd op substantiva, waarvan het opvalt, dat zij alle beginnen met een klinker. Semantisch is er geen reden om hier tussen de verdubbelde en de gereduplicateerde vormen te onderscheiden, vooral niet als men ziet dat de verdubbelde vormen als ngoko-partners staan naast de gereduplicateerde krama-vormen. Zo staat *udan-udan* naast *jějawah*, de betekenis is gelijk, behoudens het krama-ngoko-onderscheid. Zo ook *omah-omah* naast *gěgriya*; naast *anaq-anaq*, kinderen krijgen, hebben,

staat krama-inggil: *pěputra*. De andere gevallen, die wij ontmoetten waren: bij *api*, vuur, *api-api*, zich bij het vuur warmen; *anin*, wind, *anin-anin*, een luchtje scheppen; *awaq*, lijf, lichaam, *awaq-awaq*, zich het bovenlijf wassen; *akal*, list; *akal-akal*, proberen, naar middelen zoeken om; *obor*, fakkelt, *obor-obor*, op een open vuurtje koken.

Er is hier alle reden om van morfologisch standpunt uit van één, (overigens niet productief) procédé te spreken.

De vorming lijkt morfonologisch geconditionneerd: verdubbeling bij een vocalisch, reduplicatie, bij een consonantisch begin. Slechts zeer incidenteel gaat deze regel niet op. Zo komt naast *kaca*, glas, spiegel, *kěkaca*, zich spiegelen voor, maar ook *kaca-kaca*; dit heeft echter een andere betekenis dan *kěkaca*, het betekent: betraand zijn. Naast *kěbut*, vliegenwaaier, staan echter zowel *kěkěbut* als *kěbut-kěbut* in dezelfde betekenis, zo ook naast *kipit*, waaiertje, *kipit-kipit*, kwispelen, naast *kepet*, staartvin, *kepet-kepet*, kwispelen. Bij deze laatste twee vormen komt reduplicatie niet of zelden voor.

Deze vier gevallen — anderen zijn ons niet bekend — zijn echter duidelijk van een ander karakter dan de gevallen van het type *tamu*: *tětamu*²²). Terwijl van *tamu*, gast, uitsluitend door reduplicatie een werkwoord ontstaat en de verdubbelde vorm *tamu-tamu* zijn normale substantivische betekenis van: allerlei gasten heeft, komen bij de vier bovengenoemde gevallen geredupliceerde en verdubbelde vormen voor, die beide verba zijn.

Eens te meer blijkt, hoe gecompliceerd de verhouding tussen reduplicatie en verdubbeling is. Soms zien we verdubbeling en reduplicatie beide als morfologische procédé's naast elkaar voorkomen. Het zijn dan twee afzonderlijke procédé's, ieder met hun eigen betekenis: *tamu-tamu* tegenover *tětamu* of binnen de verba: *bisiq-bisiq* tegenover *běbisiq*, soms komt in het lexicale vlak verdubbeling naast reduplicatie voor: *ali-ali* tegenover krama *sěsupe*, terwijl we hier dan een derde verhouding hebben, die veel op de vorige lijkt maar niet lexicaal van aard is, al is er dan ook niet van een productief procédé sprake (*udan-udan*: *jějawah*), en tenslotte mag als vierde geval gezien worden de morfonologisch-compensatorische reduplicatie van het type *tětanen*, dat met de verdubbeling *bal-balan* te vergelijken valt. Komen derhalve in drie sectoren van de taal reduplicatie en verdubbeling naast elkaar voor, bij de syntactische verdubbeling is dit niet het geval: daar is alleen ver-

²²) De situatie bij het Sundase *tamu* en het Javaanse *tamu* is dus niet gelijk (zie Gonda o.c. p. 196).

dubbeling mogelijk. Ook hierdoor bewijst deze syntactische verdubbeling haar eigen karakter.

4. *Enige slotopmerkingen.*

Onze beschouwingen over verdubbeling besluiten wij thans. Het zal duidelijk geworden zijn, hoe weinig de orde der taalfeiten tot zijn recht komt als men tracht hen vanuit een strict formeel gezichtspunt te behandelen. Voortdurend bemerkt men dat er van een formele eenheid der gevallen geen sprake is en dat allerlei gevallen van verdubbeling in andere verbanden thuishoren, die eerst als zodanig behoren te worden onderkend, indien men een duidelijke kijk op de bestaande verhoudingen wil verwerven. Dit wil eigenlijk zeggen dat ons artikel zich zelf veroordeelt. De keuze van het onderwerp is strict principieel gezien, a-linguistisch. Zij dwingt binnen één kader verschijnselen te plaatsen, die deel uitmaken van verschillende structuren. Tot dezelfde conclusie zou men komen, als men bijv. een bepaald affix of het verschijnsel van nasalering tot onderwerp van een beschouwing maken zou. Niettemin heeft het zin, in de situatie, waarin de linguïstiek thans verkeert, deze ontoereikendheid van het zuiver formele gezichtspunt in de morfologie nogmaals met nadruk te stellen, en de vruchtbaarheid aan te tonen van een empirische methode, die voortdurend en met vorm en met betekenis en met valentie rekening houdt.

E. M. UHLENBECK.